

Увеличението на средствата за образование в Бюджет 2017: твърде малко, твърде късно

Автор: Кристофор Павлов, Главен икономист на УниКредит Булбанк*

(Първа част)

Политиците обичат да казват, че най-ценният капитал на страната са хората и че трябва да се инвестира в тях. За съжаление **има опасност средствата, отделяни в бюджета за сектор „Образование“**, които са основният канал, през който се инвестира в подобряване на човешкия капитал, **да се превърнат в област, в която разминаването между думи и дела се задълбочава.**

Българското образование остава недофинансирано и проектът за нов закон за Бюджета за 2017 г. не съдържа достатъчно причини да вярваме, че това ще се промени. В проектозакона за Бюджет 2017 на правителството в оставка на ГЕРБ образованието е определено като основен приоритет. Предвидените в бюджета средства са в размер на 3.6% от БВП, а когато се добавят и средствата, които може да се очаква да бъдат усвоени по ОП „Наука и образование за интелигентен растеж¹“, сумата вероятно ще нарасне до около 3.8%. Това е ръст от 0.2% от БВП спрямо очакваните 3.6% за текущата 2016 г. (включващи 3.5% от бюджета плюс 0.1% от европейски средства²), и е точно толкова, колкото средно средства българският публичен сектор е отделял за образованието в периода 2000-2014 г. (виж Графика 1). За 2018 г. средствата, предвидени за образование в консолидираната фискална програма, намаляват до 3.5% (спад в размер на 0.1% от БВП), и по-нататък до 3.4% от БВП през 2019 г. (спад от нови 0.1% от БВП). Когато се добавят сумите, които може да се очаква да бъдат усвоени от

* Съдържанието на този материал не отразява задължително официалната позиция на УниКредит Булбанк. Отговорността за информацията и изразените мнения е единствено на автора.

¹ Като се изключи националното съфинансиране, общия бюджет на ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“ е 1096 млн. лева. Като се има предвид, че досега са разплатени 13 млн. лева, при усвояване на 100% от средствата за следващите 5 години, се падат по 219 млн. лева средно, или около 0.2% от БВП годишно.

² Принос към бюджетното финансиране за сектор „Образование“ след приемането на България в ЕС имат и европейските средства по оси №3 („Подобряване качеството на образованието и обучението в съответствие с потребностите на пазара на труда за изграждане на икономика, основана на знанието“) и №4 („Подобряване на достъпа до образование и обучение“) от ОП „Развитие на човешките ресурси“ за периода 2007-2013 г. При сумарен бюджет на двете оси от 371.4 млн. лв. (36% от общия бюджет на програмата) и усвояване на средства в периода 2008-2015 г. данните показват, че приносът към разходите за сектор „Образование“ е бил средно от 0.13% от БВП за всяка от съответните години.

бюджета на ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“, средствата нарастват до 3.7% от БВП през 2018 г. и съответно 3.6% през 2019 г.

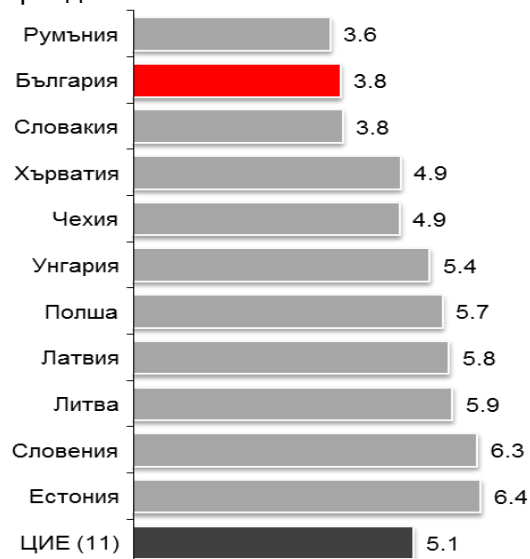
По-смущаващото е, че докато на хартия образованието е приоритет, средствата които България възнамерява да отдели в следващите три години, не само остават без съществена промяна в сравнение с тези отделени исторически средно в страната за последните 15 години, но и продължават да са по-ниски от тези в повечето развиващи се икономики. От групата на постсоциалистическите развиващи се икономики, страни членки на ЕС, известна като ЦИЕ (11)³, само три страни са отделили за образование суми, по-малки от 4% от БВП, средно за последните 15 г. (виж Графика 1). От оставащите осем страни, пет са отделили повече от 5.5% от БВП, като водещите две от тях – Словения и Естония – са не само с най-високите инвестиции в образование на публичния сектор, от над 6% от БВП средно годишно, но са и сред лидерите в ЦИЕ (11) в процеса на догонване на доходите на развитите икономики.

Важно е също така да се посочи, че **по-голямата част от икономиките от ЦИЕ (11) са заделяли повече средства за образование от България**, въпреки че това е ставало в условията на по-високи нива на публичен дълг от тези у нас, а бюджетите им са били с дефицит над изискваната от Пакта за стабилност и растеж граница от 3% от БВП по-често отколкото в България (виж Графика 2) през последните 15 години.

Ако продължим с международните сравнения ще видим, че картината не е много различна и за развиващите се пазари в Азия, където, като правило, страните, постигащи най-високи темпове на растеж на доходите на глава от населението, отделят годишно по шест и повече процента от БВП за образование. При това, отново, често в условията на фискални ограничения, произтичащи от достигнатите нива на държавен дълг и бюджетен дефицит, които са били по-сурови от тези, при които са работили българските публични финанси през същия период.

³ ЦИЕ (11) включва България, Естония, Латвия, Литва, Полша, Румъния, Словакия, Словения, Унгария, Хърватия и Чехия.

Графика 1: Разходи на публичния сектор за образование, в % от БВП, осреднени за периода 2000-2014 г.

Графика 2: Публичен дълг и бюджетен дефицит в страните от ЦИЕ 11, в % от БВП, осреднен за периода 2001-2015 г.

Източник: Евростат, УниКредит Булбанк

На фона на по-ниските средства, които България отделя за образование през последните 15 г., едва ли е изненада, че образователните достижения на българските ученици са по-лоши от тези в повечето развиващи се икономики. Българските ученици се представят най-лошо на тестовете PISA (11-то място от 11 страни) в сравнение с връстниците си в ЦИЕ (11) в разделите четивна грамотност и математика, докато в раздела природни науки са на предпоследно място (виж Таблица 1). Макар и по-малко негативни, все така незадоволителни са и резултатите на българските ученици, когато към ЦИЕ (11) се добавят и някои от най-важните развиващи се пазари от Азия и Латинска Америка.

От общо 22 развиващи се пазара България е съответно на 17-то място в раздел четивна грамотност, на 15-то място в раздел математика и на 14-то място в раздел природни науки. Изоставането на България спрямо развитите икономики, които в Таблица 1 са представени от осреднения резултат за страните членки на ОИСР, също продължава да е от значителни пропорции.

В същото време, качеството на човешкия капитал продължава да спада. Страната ни е съответно на 110-то и 125-то място от общо 138 страни, включени в последното изследване на Индекса за глобална конкурентоспособност, що се отнася до способностите си да привлича и задържа таланти. Делът на заетите, участвали в

курсове за продължаващо професионално обучение, е нисък (22% в България при 30% средно за ЦИЕ (11) и 38% за ЕС (28)), а влошаващата се демографска картина се превръща в основен фактор ограничаващ икономиката да разкрие пълния си потенциал. България е сред най-тежко засегнатите развиващи се пазари от емиграцията на млади и образовани хора, като за периода 1990–2012 г. страната са напуснали повече от 1 млн. души или 12% от населението в началото на прехода.

Таблица 1: PISA индекс за грамотност*, (2012 г.)

№	Страна	Езикова грамотност			Математика			Природни науки		
		Резултат	класиране на страните от:		Резултат	класиране на страните от:		Резултат	класиране на страните от:	
			ЦИЕ 11	22 развиващи се икономики		ЦИЕ 11	22 развиващи се икономики		ЦИЕ 11	22 развиващи се икономики
ЦИЕ 11	България	436	11	17	439	11	15	446	10	14
	Хърватия	485	6	8	471	9	12	491	8	10
	Чехия	493	3	5	499	4	6	508	4	6
	Естония	516	2	2	521	1	2	541	1	1
	Унгария	488	5	7	477	8	11	494	7	9
	Латвия	489	4	6	491	5	7	502	5	7
	Литва	477	8	10	479	7	10	496	6	8
	Полша	518	1	1	518	2	3	526	2	3
	Румъния	438	10	16	445	10	14	439	11	17
	Словакия	463	9	13	482	6	8	471	9	12
	Словения	481	7	9	501	3	5	514	3	5
АЗИЯ	Виетнам	508	-	4	511	-	4	528	-	2
	Индонезия	396	-	21	375	-	22	382	-	22
	Малайзия	398	-	20	421	-	18	420	-	18
	Тайланд	441	-	14	427	-	16	444	-	16
	Китай (Макао)	509	-	3	538	-	1	521	-	4
ЮЖНА АМЕРИКА	Чили	441	-	14	423	-	17	445	-	15
	Аргентина	396	-	21	388	-	21	406	-	20
	Бразилия	410	-	19	391	-	20	405	-	21
	Мексико	424	-	18	413	-	19	415	-	19
ДРУГИ	Русия	475	-	11	482	-	8	486	-	11
	Турция	475	-	11	448	-	13	463	-	13
Осредни стойности	ЦИЕ 11		480		484			493		
	ОИСР		496		494			501		
	Азия		443		438			447		
	Южна Америка		418		404			418		

Източник: Център за контрол и оценка на качеството на училищното образование, УниКредит Булбанк

*Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) е разработена от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) като периодично международно стандартизирано оценяване на 15-годишните ученици. Оценяването обхваща три познавателни области: четене, математика и природни науки. Резултатите на страните от ОИСР са използвани за да се илюстрират резултатите в развитите икономики.

Още по-смущаващо е, че делът на емигрантите в работоспособна възраст, значително превишава средния за страната⁴, а изтичането на мозъци се задълбочава, като през 2010/11 г. близо 27% от напусналите страната българи са с висше или по-високо от висше образование, при малко над 13% през 2000 г.

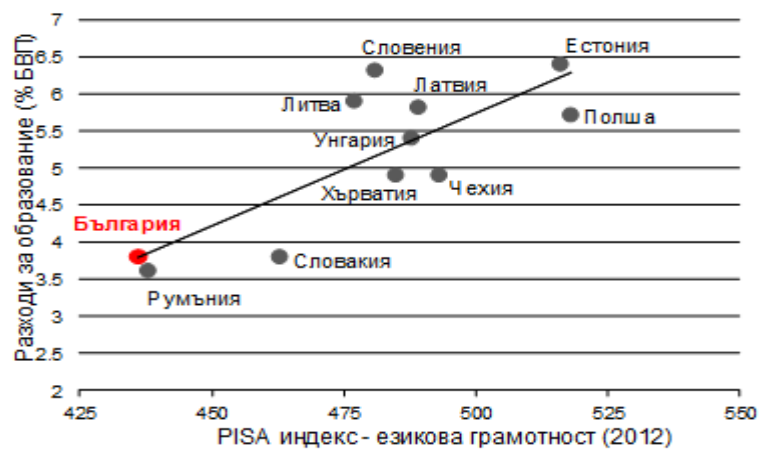
Множество изследвания доказват съществуването на силна причинно-следствена връзка между средствата отделяни за образование, качеството на човешкия капитал и икономическия растеж. Мисля, че привеждането на още и още аргументи, обосноваващи наличието на такава причинно-следствената връзка, е ненужно. Който не е убеден, е не защото такава връзка няма, а защото не иска да я види. Графика 3, на която са представени резултатите от тестовете PISA и средствата отделени от публичния сектор за образование средно през последните 15 г. в ЦИЕ (11), помага да се илюстрира тази връзка. Не са нужни много думи, за да се обясни очевидното: **страните, които отделят повече за образование, са като правило тези с по-високи образователни резултати.**

Разбира се, нещата са по-сложни и недостатъчните средства, отделяни за сектор „Образование“, не са единствената причина за по-слабите образователните постижения на българските ученици и за намаляването на качеството на работната сила. Въпреки това да се хранят надежди, че образователните резултати и качеството на работната сила в България могат да се променят значително в бъдеще, без това, наред и с други важни коригиращи мерки, да е предшествано и от увеличение на средствата заделени от бюджета за образование, най-вероятно ще се окаже грешка. При това **скъпоструваща грешка, за която ще плаща следващото поколение.** Убеден съм, че повечето от нас не биха искали да рискуват да направят тази грешка. Дали така мислят българските политиците, обаче остава да разберем от предстоящите дискусии по приемането на Бюджета за 2017 г.

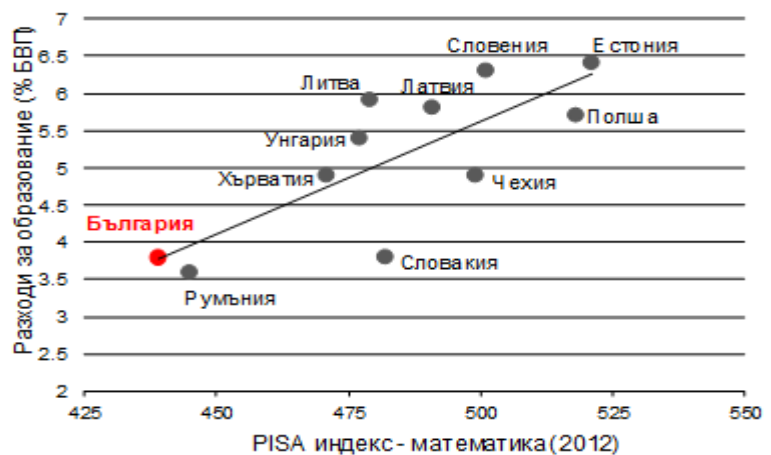
⁴ Данните са от BULGARIA STAFF REPORT FOR THE 2016 ARTICLE IV CONSULTATION, публикация на МВФ от ноември 2016 г. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16344.pdf> (този линк последно е активиран на 14 ноември 2016 г.)

Графика 3: PISA индекси за грамотност и разходи на публичния сектор за образование средно през последните 15 години

	PISA индекс езикова грамотност	Разходи за образование (% от БВП)
България	436	3.8
Естония	516	6.4
Латвия	489	5.8
Литва	477	5.9
Полша	518	5.7
Румъния	438	3.6
Словакия	463	3.8
Словения	481	6.3
Унгария	488	5.4
Хърватия	485	4.9
Чехия	493	4.9

	PISA индекс математика	Разходи за образование (% от БВП)
България	439	3.8
Естония	521	6.4
Латвия	491	5.8
Литва	479	5.9
Полша	518	5.7
Румъния	445	3.6
Словакия	482	3.8
Словения	501	6.3
Унгария	477	5.4
Хърватия	471	4.9
Чехия	499	4.9

	PISA индекс природни науки	Разходи за образование (% от БВП)
България	446	3.8
Естония	541	6.4
Латвия	502	5.8
Литва	496	5.9
Полша	526	5.7
Румъния	439	3.6
Словакия	471	3.8
Словения	514	6.3
Унгария	494	5.4
Хърватия	491	4.9
Чехия	508	4.9

Източник: Евростат, Център за контрол и оценка на качеството на училищното образование, УниКредит Булбанк

ДИСКЛЕЙМЪР

Настоящият документ е изготвен на базата на обществено достъпна информация от източници, които се считат за надеждни, но за пълнотата или точността на тази информация не носим отговорност. Всички оценки и мнения, включени в този документ представляват независима преценка на екип "Икономически проучвания" към момента на неговото публикуване. Ние си запазваме правото да променим изразеното в документа мнение по всяко време, без предварително уведомление, както и да не актуализираме тази информация или да я оттеглим, без предварително уведомление.

Този документ е изготвен само с информационна цел, не е предназначен и (i) не съставлява, както и не е част от предложение или покана за продажба, отправяне на предложение за закупуване или записване на финансови инструменти (ii) не представлява съвет за отправяне на предложение за закупуване или записване на финансови инструменти, или какъвто и да е съвет за вземане на инвестиционно решение. (iii) за реклама. Инвестиционните възможности, дискутирани в този доклад могат да се окажат неподходящи за някои инвеститори в зависимост от техните специфични инвестиционни цели и времеви хоризонт или в контекста на тяхното цялостно финансово състояние. Дискутираните инвестиции могат да се колебаят в цената или стойността. Инвеститорите могат да получат по – малко отколкото са инвестирали. Промените в обменните курсове могат да окажат неблагоприятен ефект върху стойността на инвестициите. Освен това, минало изпълнение не е непременно показател за бъдещи резултати. В частност, рисковете, свързани с инвестиции във финансови инструменти в процес на обсъждане, не са обяснени в тяхната цялост.

Съдържащата се в този документ информация се отнася за момента, към който е предоставена, и не може да замести получаването на индивидуален инвестиционен съвет. Инвеститорите трябва да вземат свое собствено решение относно това дали инвестициите, които се реферират в документа са подходящи, с оглед на съответните рискове, своята инвестиционна стратегия и своя правен, данъчен и финансов статус.

Тъй като настоящия документ не представлява пряка или косвена инвестиционна препоръка или инвестиционен съвет, нито целия документ, нито част от него може да се счита за основа или мотив или обосновка за сключване на договор или поемане на какъвто и да е ангажимент. Инвеститорите се призовават да се свържат със своя банков инвестиционен консултант за индивидуални обяснения и съвет.

УниКредит Булбанк и/или неговите директори, мениджъри и служители не носят каквато и да е отговорност към получателите на този документ и/или към трети лица за каквито и да е загуби, произхождащи от ползването на настоящия документ или неговото съдържание.

Този документ не е предназначен за конкретни частни инвеститори, и информацията, съдържаща се в него, не може да бъде разкривана, разпространявана, възпроизвеждана или публикувана по каквато и да е причина без предварителното съгласие на УниКредит Булбанк.